

Kistelepülések könyvtári ellátása Vas megyében

Pallósiné Toldi Márta

Elhangzott „A stratégiától a megvalósításig – szeminárium a könyvtárak stratégiai fejlesztéséről” című brit-magyar konferencián (2003. április 1-2.) az OSZK-ban. A szemináriumon elhangzott további előadásokból e szám Kitekintés rovatában adunk ízelítőt. (A szerk.)

Napjainkban Vas megye alig több mint 260 ezer lakosa a nyugati határszél változatos domborzati viszonyokon – Alpokalja, Rába-medence, Vasi-dombság – települt falvaiban és döntően kisvárosaiban éli életét. A gazdag földrajzi táj az itt élő nemzetiségeknek is (németek, szlovének, horvátok) köszönhetően sokszínű épített környezetet ölel körül, melynek elrendeződése a jól ismert megnevezéssel, az „aprófalvas” jelzővel illethető.

A mai megyéről és elődjéről, Vas vármegyéről, köznap tudásunkban néhány jellegzetesség bizonyosan felbukkan: a római birodalom, a főurak, a nyugati határszél és Trianon, a „határsáv”, majd a multinacionális cégek, forráshiányos önkormányzatok és a magas GDP.

A megyeszékhely az i.sz. 50 körül alapított Colonia Claudia Savariára vezeti vissza történetét. A magyar történelem kimagasló családjai közül sokan kötődnek e tájhoz: Nádasdyak, Batthyányak, Eszterházyak, Erdődyek. Kultúrateremtő szerepüket szépen példázza az 1541-ben Sárvár-Újszigeten nyomtatott *Új testamentum* (Sylvester János fordítás), vagy Clusius XVI. századból származó növény- és gombafajta leírása. A nyugati határszél a bécsi udvar közelségét, a nyugati kultúra gyors igénybevételeinek lehetőségét, a köznépek pedig a modernebb, jobb megélhetést biztosító gazdálkodást és aktív kereskedelmet jelentett. A történeti földrajz ezen tényekkel magyarázza, hogy a megye az ország egyik legsűrűbben lakott térsége volt. (A középkorból 700 település ismert). A „határszél” a

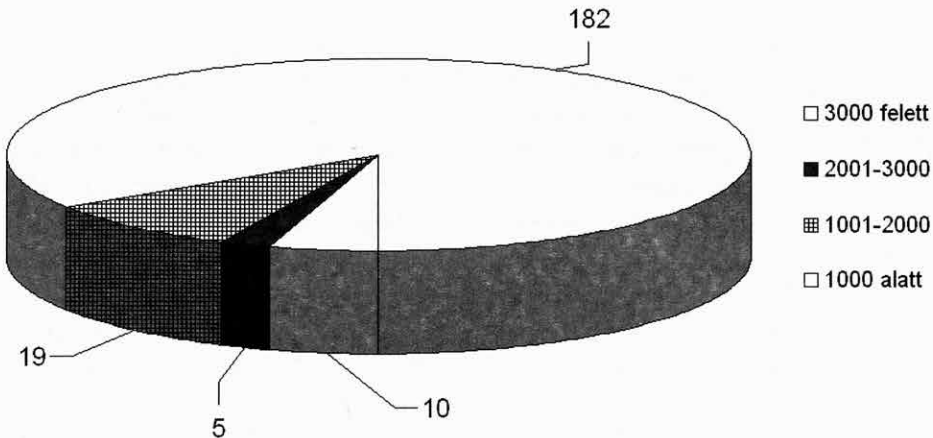
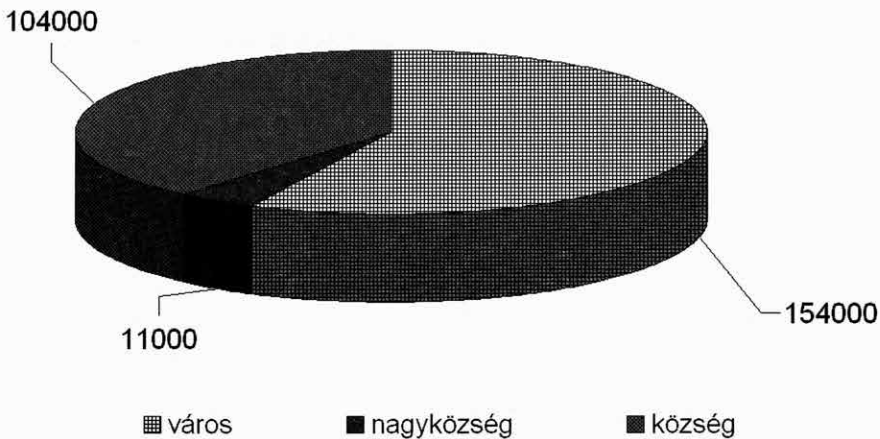
XX. században egyaránt jelentette Trianon traumáját, amely a vármegye területének 40, népességének 42%-át helyezte országhatáron kívülre, de jelentette az utóbbi 50–60 év „határsáv” állapotának negatívumait és pozitívumait is. (Szétszakított gazdaságok, kitelepítések, szigorú hatalmi ellenőrzés, visszafogott iparosítás, majd nyugati munkavállalási lehetőség, bevásárló turizmus, multinacionális cégek vándorlása stb.)

Jelenleg a népesség 216 településen él, melyből 9 város, 4 nagyközség, 203 pedig község.

Népességmegoszlás

Mindössze 10 településünk 3000 lakos feletti, melyek befogadják a megye lakosságának csaknem 54%-át. 182 településünk 1000 lakos alatti, a népesség 33%-ának ad otthont.

A települések 83%-ában az önkormányzat gondoskodik közkönyvtári szolgálatról, ezzel lakóhelyén ellátott a népesség 92%-a. (Nincs szolgáltatási színtér: 17%-ban)

Könyvtári ellátottság

Típus	Száma	Lakosság (ezer fő)
megyei/városi	1	82
városi	8	72
községi	172	104 (Átlagos ellátandó lakos: 600!)
ebből intézmény	8	16
szakfeladaton	164	88
Lakóhelyek közkönyvtári szolgálat nélkül	35	11

A számokat tekintve tehát akár nyugodtak is lehetnénk. A „gondoskodás” azonban nem eredményez mindenütt minőségi szolgáltatást.

Intézményfenntartási és gyűjteményfejlesztési nehézségekkel még a városi könyvtárak is küszködnek. De a községi könyvtáraknál igazán nehéz a helyzet. Az állami közművelődési normatíva a feladatfinanszírozás problémáját nem oldja meg! (1514,- Ft/fő). Az önkormányzatok saját bevételeinek pedig ezer más helye is van.

Az általunk tapasztalt helyzet azonban nem pusztán finanszírozási kérdés, és a könyvtárpolitika sem hagyhatja sokáig válasz nélkül az alábbi kérdéseket:

- lehet-e, szabad-e átlagosan 600 potenciális felhasználó számára önkormányzati kompetenciával önálló könyvtárfenntartásban gondolkodni?
- hogyan teremthetők meg az alternatív könyvtári szolgáltatás szervezeti/jogi és pénzügyi keretei?

Vas megyében nem a rendszerváltáskor keletkeztek a kistelepülések könyvtárellátási gondjai. Az első próbálkozások az együttműködésen alapuló ellátórendszerek működtetésére már több mint 40 éves múltra tekinthetnek vissza. A 80-as évek közepén, amikor a járások megszűnésével kialakult a

kétszintű tanácsai igazgatás, általánossá vált a városkörnyék és a város könyvtárellátási együttműködése. 1988-ban a megyének hét városa volt. Ezek mindegyike központi ellátórendszert működtetett a városkörnyék településeinek könyvtári ellátására. (Az ellátandó népesség a legkisebb ellátórendszerben 4 ezer, a legnagyobbban 15 ezer fő volt.) A nagyobb falvak körzeti könyvtárai fiókkönyvtári keretekben oldották meg a társközségek ellátását.

A rendszerváltás ezt az egységes képet alaposan át rajzolta. Kétféle döntési mechanizmus alapján a területek az alábbiak szerint csoportosíthatók.

Az „önállóság” igézetébe kapaszkodók

- ☞ A megalakuló önkormányzatok egy nem elhanyagolható része saját kezébe kívánta venni könyvtárát. Az „önállóság” hamis illúziója az államany birtoklását helyzete előtérbe a használati értékkel szemben.
- ☞ A városok – pénzühiányra hivatkozva – elzárkóztak a városhatáron túlmenő feladatellátástól vagy finanszírozáshoz kötötték a szolgáltatást.
- ☞ Az önállósodó önkormányzatok a forráshiány miatt képtelenek voltak a könyvtári törvény szerint intézményként létrehozni könyvtárukat, (alapító okirati létesítés, részben önálló költségvetési szerv, szakember alkalmazása, vezető kinevezése). Számukra egyetlen tolerálható megoldás maradt : a kvázi önállóság.

A „szakfeladaton” való működtetés olyan szolgáltató helyet jelent, melynek működési költségeit az önkormányzat költségvetésében irányozzák elő, gazdálkodási jogosítványt a megbízási díjas munkatárs nem kap. Ezek a települések azonban nem részesedhetnek az érdekeltség-növelő támogatásból és a pályázatok többségéből is ki vannak zárva (számuk közel 60).

Saját erőforrásaik rendkívül szűkösek, így az állományok megújulási képessége minimális.

A partnerkeresők

A másfél-száz település nagyobb hányada (75%) – belátva saját lehetőségeinek határait – szívesen maradt volna a tanácsai rendszerben kialakult központi ellátás kedvezményezettje. Az ellátórendszerek legalizálása azonban nehézségekbe ütközött:

- ☉ a városok egy része nem kívánt forrásainak felhasználásával a kistelepülések segítségére lenni;
- ☉ a takarékoskodásra szorított városi könyvtárak módszertani könyvtáros kollégák státuszát voltak kénytelenek megszüntetni és le kellett mondaniuk a szolgáltatáshoz szükséges gépkocsiról is;
- ☉ a települési önkormányzatok – értesülve a szolgáltatás-megrendelés fedezetigényéről (szolgáltatási díj + gyűjteménygyarapítási támogatás) – fontolgatni kezdték döntésük felülvizsgálatát.

Városkörnyéki ellátórendszerek Vas megyében

Jelenleg hat városkörnyéki ellátórendszert működtetünk Vas megyében. Valamennyi a város/városi könyvtár és a természetes vonzáskörzetébe tartozó települések közötti megállapodáson (szolgáltatás-megrendelésen) alapul.

A községi önkormányzatok vállalják:

- a könyvtári alapszolgáltatásokra alkalmas helyiséget tartanak fenn;
- gondoskodnak a rendszeresen nyitva tartó könyvtáros megbízásáról;
- anyagi kötelezettséget vállalnak a nyújtott szolgáltatásokért cserébe.

A városi könyvtárak vállalják:

- korszerű gyűjteményfejlesztéssel felhasználják a községi befizetéseket és az érdekeltségnövelő támogatást;
- állománymozgatással növelik a beszerzett művek kihasználtságát és az újdonságarányt;
- a városkörnyéki olvasótábor igényeinek kielégítésébe bevonják a városi könyvtár teljes gyűjteményét (könyvtárközi kölcsönzés);
- szakmai segítséget nyújtanak az állomány tartalmi és fizikai karbantartásához;
- olvasásra motiváló rendezvényekkel támogatják az olvasóvá nevelést;
- pályázati támogatást nyújtanak.

Ellátórendszerek – 2002

Mindezek létrejöttéhez biztos háttér adott segítséget. A konszenzusos megyei könyvtárpolitika, amely

Szolgáltató város	Megrendelő önkormányzatok száma	Potenciális könyvtárhasználó (ezer)	Átlagos feltöltés kötet/könyvtár
Celldömölk	12	5	130
Körmend	35	11	72
Kőszeg	9	4	89
Sárvár	28	16	141
Szentgotthárd	11	6	40
Szombathely	28	17	65

1. a városi könyvtárakkal közösen vallja: az önma-
gukban is kicsi városok úgy tudnak életképes
és minőségi szolgáltatásokat nyújtani, ha a ter-
mészetes vonzáskörzetben élő népesség potenci-
ális szükségleteivel is számolnak. Ezért – szak-
mai érdekből – a Vas megyei könyvtári rend-
szer működtetéséből térségi szolgáltatások nyúj-
tásával részt vállalnak a megyei könyvtár mel-
lett.
2. A megyei közgyűlés által biztosított Vas Megyei
Könyvtári Alap (1994 óta), amelyet tervszerűen
és célirányosan hasznosítunk: IKT (informáci-
ós, kommunikációs technológia) fejlesztésre,
teljesítményalapú gyűjtemény-kiegészítő támo-
gatásra (a nyújtott könyvtárközi kölcsönzés
alapján), a térségi szolgáltatások költségeinek
részbeni finanszírozására.

Változásban

A városok viszonya nem volt egységes könyvtáraik
szolgáltató készségéhez. A többség tudomásul vette
a szakma szándékát, és ennek már örülhettünk. De
tiltó, korlátozó magatartással is találkoztunk. Mára
– úgy látjuk – kényszerből ugyan, de erény- nyé
lesz az együttműködés,
az összefogás.

A közigazgatás változása,
a szakhatósági és szolgál-
tatási feladatok koncent-
rálása máris érezteti hatá-
sát. A létrejövő új formá-
ciók – a kistérségek –
másféle gondolkodásra
készítetik a testületeket.

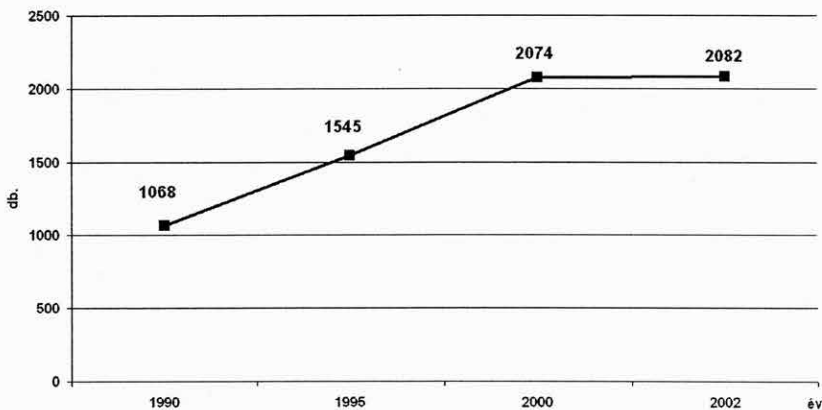
Kistérségek Vas megyében

	Települések száma
Kemenesalja	27
Csepreg-Bük	17
Körmend Város és Kistérsége	24
Kőszeg és Kistérsége	16
Őrségi Önkormányzatok	22
Sárvár Város és Kistérsége	34
Szentgotthárd Város és Térsége	15
Szombathely Megyei Jogú Város és Kistérsége	39
Vasi Hegyhát	23

A kistérségi társulások jól kezelik a szakfeladatok
közös finanszírozását. Ritkán, de már egyedi meg-
oldásokat javasolva is partnerekre találunk, pl.:

- közös beszerzés,
- teljes körű szolgáltatás-megrendelés a szomszéd-
os településtől,
- a falugondnoki feladatkör felhasználása a könyv-
tári szolgáltatás közvetítésében,

Könyvtárközi kérések/községek

- IKT megfontolt tervezése (PC mindössze 7 könyvtárban, internet-hozzáférés 4-ben, telefon 8-ban van!),
- integrált (összevont) intézmények.

Alapelvünk, hogy minden életképes megoldásban érdekeltek vagyunk, amíg egy bibliobuszos ellátás feltételei megteremtődnek. Fontos továbbá a *Teleház program* stratégiai beillesztése a rendszertervekbe (csak Szentpéterfán fogadta be a könyvtár) és a városok szolgáltatási szerepének szervesülése.

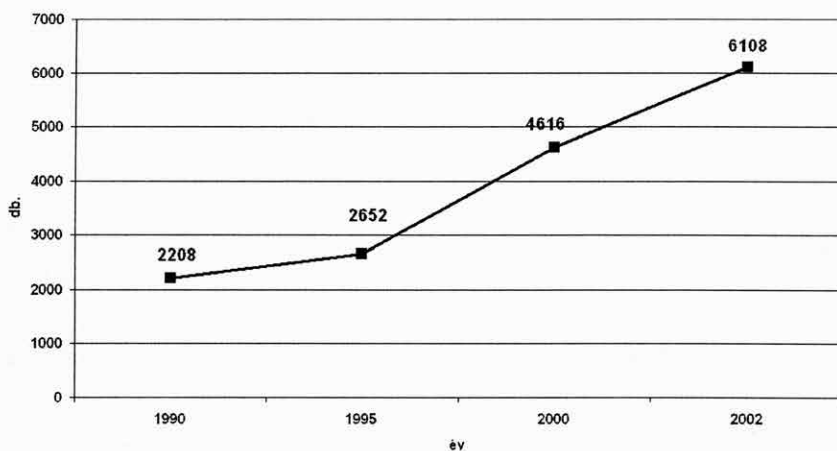
lyek kérései 10 év alatt megduplázódtak, a megyei és városi könyvtárak együttes teljesítménye (adott) pedig ezen idő alatt közel háromszorosára nőtt!

A kívánt állapotot – a források ésszerű, gazdaságos felhasználása és a lakosság elégedettségének kiváltása – csak akkor érhetjük el, ha a könyvtárügy minden szereplője képes lesz szemléletváltásra:

a könyvtárpolitika: racionális könyvtárellátást ösztönző finanszírozási rendszert vezet be;

az önkormányzatok: újraértelmezik a „miénk” fogalmat úgy, hogy a saját vagyoneleltár helyett a szük-

Könyvtárközi teljesítmény megyei/városi

A községekben élők könyvtári ellátása stratégiai kérdés: regisztrált olvasóink 1/3-a, látogatóink és kölcsönzött állományegységünk 1/4-e a községek szolgáltató helyeiről képződik!

A szükségletek létezésének hatásos bizonyítéka a könyvtárközi kölcsönzés teljesítménymutatóinak alakulása: a községi könyvtárak és szolgáltató he-

séglet-kielégítést ruházzák fel értéktartalommal! Ehhez csupán egyetlen kérdésre kell felelniük! Mi a „miénk” valójában? Ami a vagyoneleltárban szerepel, de hasznavehetetlen, vagy a lakóközösség által élvezhető valóságos dokumentum- és információellátás?

A könyvtáros szakma: megtanulunk kételkedni a „járt utak” egyedüli üdvözítő erejében!

MANCI

Könyvtáros kollégáink figyelmébe ajánljuk **MANCI** nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat.

Üzemeltetéséhez szükséges a MicroSIS program min. 3.0 változata.

A kurrens anyag éves előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA. Az aktualizálást lemezen vagy az interneten szállítjuk negyedévenként.

Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk: a tárgyi keresést megkönnyítő online tezaurusz ára:

8000.- Ft + ÁFA

A **MANCI** 2000. január óta az interneten is rendelkezésre áll az Országos Széchényi Könyvtár honlapjának (www.oszk.hu) On-line Szolgáltatások kínálatában. Az előfizetést azoknak a könyvtáraknak ajánljuk, amelyek az adatbázisból saját igényeikhez szabott szolgáltatásokat szeretnének kifejleszteni.

További információkért forduljon a **MANCI** szerkesztőjéhez a 224-3796-os telefonon, vagy a novak@oszk.hu e-posta címen.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KI Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota F. épület

